

представників Г.Костюк відзначає слушність суджень І.Світличного на предмет того, що є потреба не тільки в талановитих авторах, за якими майбутнє, а й в суттєвих змінах у літературознавстві, яке має відійти від ідеологічної заангажованості і стати на шлях об'єктивної історико-літературної науки. Вона має керуватись принциповістю та вимогливістю, тими критеріями оцінки, які висувала класична літературознавча школа, представлена вчителем І.Світличного О.І. Білецьким у двотомнику "Від давнини до сучасності".

І.Світличний піддавав нищівній критиці ряд літературознавців, які посідали керівні посади в наукових інституціях, за неповажність досліджень, методологічну безсилість, а подекуди й примітивізм. Молодий вчений вірив, що "ідеї його відродженого покоління опанують український літературний процес і посядуть провідне місце" [3,267]. Натомість Михайла і Богдана Горинів, Михайла Косіва, Ігоря Калинця, Михайла Осадчого, Євгена Сверстюка, Панаса Заливаха, Святослава Караванського, Анатолія Шевчука і його самого запроторять у тюрми та концтабори. Ліну Костенко, Миколу Вінграновського, Івана Драча паралізують цензурою та наглядом. Чимало представників української інтелігенції будуть вимушені стати дисидентами, а серед них і сестра Івана Світличного Надія, яка теж "великою мірою перебрала на себе увагу"[1,533] Г.Костюка. Вони зустрілися, і вчений і отримав можливість особисто засвідчити своє шанобливе ставлення до Івана Світличного. Г.Костюк підкреслює, що "на своєму тяжкому хресному шляху в'язня він зберіг сумління, про що свідчать "Гратовані сонети" та "Відкритий лист Миколі Бажану" із мотивацією свого зречення радянського громадянства, але не Вітчизни. " І у цьому – весь Іван Світличний. Великий справжній гуманіст, обдарований, освічений, гордий і незламний син українського народу. Хоч замучений до краю, стоїть він за ґратами як титан і мовить своє віще слово перестороги і судді" [3, 268].

Сталось так, що Г.Костюк пережив свого молодшого побратима і до останніх днів жив надією, що у новій Україні будуть створені всі умови для розвою духовного життя, що ніякі катаклізми не супроводжуватимуться подібними актами тиранії проти цвіту української інтелігенції, яка перенесла злети і падіння ХХ століття.

Список використаних джерел

1. Костюк Г. Зустрічі і прощання: Спогади у двох книгах – Едмонтон, 1998. – Кн.11. – 609 с.
2. Костюк Г. Зустрічі і прощання: Спогади у двох книгах / Передмова М.Жулинського – К.: Смолоскип, 2008. – Кн.1. – 720 с.
3. Костюк Г. Літературно-мистецькі перехрестя (паралелі). – Вашингтон; К., 2002. – 416 с.

Анотація. У статті йдеться про бачення Григорієм Костюком Івана Світличного як літературного критика, теоретика шістдесятництва, а також про зусилля діаспори, спрямовані на захист його громадянських прав.

Ключові слова: шістдесятництво, Міжнародний ПЕН-Клуб, діаспора, цензура, естетичні засади, творча індивідуальність.

Summary. In the article the works by G.Kostjuk, dedicated to I.Svitlitchnij – the literary critic, the theorizer, who worked in 60 th of the XIX century. The main attention was paid to the efforts of Diaspora, which were directed to defence of his civic rights.

Key words: international PNE-club, Diaspora, censorship, aesthetic basis, creative individualism.

УДК 811.161.2'373:83

Третяк Н.В.

ЖАРГОННА ЛЕКСИКА І МЕТАФОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ МОВИ ДРУКОВАНИХ ЗМІ

Комунікативна й соціальна загальнозначимість змісту газети досягається в першу чергу за рахунок певного принципу відбору й уживання мовних засобів. Цей принцип орієнтовано на логіко-понятійний бік мови, що продукує використання мовних одиниць, яким притаманні точність, нейтральність, об'єктивність вираження змісту, а також експресивність та образність. Експресивна функція мови набуває нових проявів у вживанні стилістично зниженої лексики, яка має потужний експресивно-емоційний потенціал. Саме тому досить часто номінативна функція жаргонізму тісно пов'язана з образністю й використовується для надання описуваним фактам і подіям певної оцінки. Включені у газетний дискурс, жаргонізми виступають одночасно і номінативною одиницею, й експресивою, і стилістичним маркером.

Дослідженню цього шару лексики, умови її функціонування в сучасному газетно-публіцистичному дискурсі присвячено численні праці вітчизняних та зарубіжних учених. Цей напрям, репрезентують в україністиці, зокрема, С.Андрусів, В.В.Балабін, А. Березовенко, Б.О.Коваленко, С.А.Мартос, А.Р.Семів, Л.О.Ставицька, О.О.Тараненко; на матеріалі російської мови в Україні – Л.А.Кудрявцева, Л.М.Синельникова, І.О.Соболева. Однак, висвітлення проблем, пов'язаних з функціонуванням сучасного жаргоновживання як номінативно-експресивного засобу в дискурсі друкованих ЗМІ, залишається недостатнім. Отже, мета пропонованої статті – з'ясувати роль жаргонної метафори як потужного експресивного засобу самовираження адресанта в контексті друкованих ЗМІ.

Серед образних та експресивних засобів мови в газеті особливе місце належить метафорі. Широке використання метафори як джерела експресії є однією з ознак мови газети. Розглядаючи мовну специфіку газетних матеріалів, які належать до різних жанрів, Г.Я.Солганик зазначає, що завдяки вживанню метафори газетні тексти справляють більш сильне враження, оскільки метафора апелює не тільки до розуму, але й до почуттів читача [3, 28].

Функція метафори в газетному тексті зводиться або до психологічного аспекту – створення емоційної оболонки для соціально-політичних понять, або до гносеологічного – для пояснення, доказу, конкретизації, інтенсифікації думки, для підкреслення реального факту. Цінність метафори в публіцистиці полягає в тому, що вона виступає як засіб формування оцінного ефекту, акцентування певного суспільно-політичного феномена, явища. Наприклад: *нафталін* – мол.жарт.ірон. Немодний, несучасний твір мистецтва [4, 235]. *Протягом тижня в кінотеатрі "Україна" демонстрували найяскравіші європейські хіти останніх років. І навіть попри те, що серед них не було нафталіну, зал залишався напівпорожнім* (ПіК, 2001, №21); *глухар* – нерозкритий злочин [УЖ 2005: 105]: *Справи, які донедавна багато хто вважав безнадійними "глухарями", нині, якщо вірити Святославі Піскуну, вже майже розслідувані* (Експрес, 22-23.02.05. с.5).

Дослідники в сфері жаргонології відмічають значну метафоричність жаргону як мовної страти. "Жаргону більшою мірою властива семантична деривація, ніж афіксальна", – зауважує О.П.Єрмакова [1, 192].

А.Р.Семів вважає, що "метафора є одним з найголовніших словотворчих семантичних засобів арго і розмовної мови. Однак, хоча арготичні метафори вважаються оригінальними, але в мовному плані їх метафоричний образ піддається легкому декодуванню. Тобто, переважна більшість арготичних метафор "неякісно" приховує значення слова і його можна "відгадати" [2, 12].

Мова сучасної преси підвищено метафорична. У метафоричні газетні дискурси залучаються різноманітні тематичні групи лексики. На метафоричному перенесенні утворились ЖО *відірватися, відключити, відстебнути, вирубити, в'їхати, взути, гасити, грузити, дістати, доїти, наїхати, накачати, пов'язати, світитися* тощо. Наприклад: *Молодь планети відірвалася на всесвітньому дні поцілунків* (ПіК, 2002, № 25-26); *Зловмисники стверджують, що напередодні їхній друг "спілкувався" з повією, яка "відключила" клієнтів якимсь медпрепаратом* (ВК, 15.05.01); *Краще вимагайте від нього (олігарха) прозорої політики, а саме: хто з олігархів і скільки "відстебнув" на передвиборчу кампанію, скільки він уже встиг покласти до власної кишені, а скільки роздав поіменно стражденним, хворим, старим та сиротам* (УС, 2001, ч.22, с.4); *Незабаром мене почали "доїти". Обсяг данини зріс настільки, що я віддав бандюгам увесь виторг* (ПіК, 2001, №12); *У Мінську знову "наїхали" на незалежну пресу* (ВЗ,05.08.02. с.2); *Якось підпильний дідок заявив, що сусіди в купе його навмисне "накачали", аби обікрати* (ПіК, 1999, №33); *Днями черкаські убозівці пов'язали двох любителів отрути* (УМ, 01.03.01, с.5); *Відтоді він ніяк не коментував подій у міськраді і взагалі намагався не "світитися"* (УМ, 20.04.01. с.3).

Аналізуючи метафоричну експресію, пов'язану із жаргоновживанням у мові друкованих ЗМІ, слід наголосити на двох основних виявах останньої:

1. ЖЛ, що постала в результаті, метафоричного перенесення. Первинна, так би мовити, вихідна метафора, зафіксована в словниках жаргонної лексики, набуває нових смислових та емоційно-оцінних обертонів у контексті газетно-публіцистичного дискурсу. Наприклад, КЖ *мочити*, що означає "бити з великою силою, убивати", Президент Росії вживає його у вислові, який став крилатим, *"мочити в сортирі"* з приводу боротьби з чеченськими терористами, у мові ЗМІ набуває розширеного значення "критикувати когось, нападати на когось зі звинуваченнями": *І тепер потрібно зробити так, щоб блоки двох Ю йшли на вибори паралельними курсами, підписали угоду про виборчу співпрацю, не "мочили" одне одного* (УМ, 15.11.05. с.5); *Медведчуківські "Інтер" та "1+1" підкреслено пропагують Януковича й "мочать" Ющенко* (УМ.02.09.04.с.4).

"На відміну від елементів просторіччя, "суржику", вульгаризмів, жаргонізмів використовуються не тільки в своєму прямому, власне номінативному, а й у метафоричному значенні,

причому їх можуть уживати, не бентжачись, особи аж до найвищих ешелелонів суспільства і щодо осіб, реалій аж до найвищих державних поверхів. Якщо в суто номінативній функції, на рівні вихідних значень актуалізація кримінальної лексики відбиває криміналізацію суспільного життя, то в експресивно-похідних значеннях, увійшовши до арсеналу стилістичних засобів мови, це явище стає віддзеркаленням криміналізації свідомості суспільства, яке, не соромлячись користуватися такою стилістикою, починає характеризувати життя в системі координат і цінностей злочинного світу. У мову бурхливо ввійшла “кримінальна” (“бандитська”) метафора” [6, 35-36]. Виникнення такої метафори – явище абсолютне закономірне з огляду на той факт, що, якщо певний комплекс явищ становить об’єкт особливого зацікавлення для широкого кола мовців і відзначається внаслідок цього особливим емоційним ставленням до нього з боку останніх, то слова – члени тематичної групи (груп), яка позначає цей комплекс, стають джерелом номінативної, в т.ч. метафоричної “експансії” в напрямі номінації явищ інших комплексів. Наприклад, жаргонізм *Шобло* – “збіговисько злодіїв, повій” [4, 380] в газетному тексті вживається як номінація певної групи депутатів, які підтримують дії київського мера Л.Черновецького: *Вони справді дограються! І не лише Черновецький, а й усе янучарське шобло. Якщо вони доведуть нас, українців, до другого майдану* (БЦ, 15-21.03.07. с.16);

Розбірка – “з’ясування стосунків, розв’язування конфліктів у кримінальному середовищі” [4, 387] в тексті означає несхвальну реакцію певної частини Партії регіонів на призначення Р.Богатирьової на посаду секретаря РНБО: *Такого ще не було – перші прилюдні “розбірки” в Партії регіонів!* (Експрес, 27.12.07 – 3.01.08, с.18);

Обламати – мол. переконати когось у недоцільності виконання певних дій, вчинків [4, 340], зберігаючи до певної міри первинне значення жаргонізму, в тексті помітне нашарування експресивного елемента – “зупинити, жорстко розкритикувати”: *Водночас уже в розпал бюджетної дискусії була перша спроба трохи “обламати” уряд, який націлився на підтримку 300 з гаком голосів* (УМ, 10.09.05. с.5).

Газета, інтенсивно освоюючи експресивні засоби розмовного мовлення, особливо на рівні лексики, сама є досить потужним посередником для проникнення в сферу міжособистісного спілкування, де формується особливий загальнонародний наддіалектний різновид мови. “... особливо часто метафоричним уживанням охоплені такі жаргонізми, як *безпредел* і різні “українізовані” версії цього слова – *беспредел, безпредел, безмежжя, безмір’я, безкрай; розборка (розбірка)*: кримінальні, мафіозні, криваві розбірки і т.ін., переносно: п’яні, політичні, міжнаціональні, фінансові; *у законі* – метафорично і з каламбурним обіграванням; *здавати / здавати; кинути / кидати; дах; братки, братани, братва*” [6, с. 36]. Наприклад: *Держінспекція повинна працювати непомітно, але ефективно. Тобто, щоб водії не скаржились на “безпредел” і при цьому всі відчували: у місті є рука закону* (УМ, 9.09.05. с.5); *Чинного Президента “кинули” його так звані соратники, яких він особисто ображав і заганяв у “стійло” “більшості”* (УС. 14-20.04.04. с.2); *А так я знатиму, що за мною і “криша” Верховної Ради* (ПіК, 4-7, 03.03. с. 20).

Газетне метафоричне слововживання дублює вихідну метафоричну семантику:

1) з предмета на особу: *шістка* – крим. мол. Найнижча ланка в ієрархії злочинного світу; людина, яка виконує некваліфіковану або брудну роботу; Людина з невеликим соціальним статусом [4, 376]: *А тепер про конкретних хитрунів. Саме на Тодійчука та міністра палива й енергетики Сергія Єрмілова Гайдук повісив функцію “шістки”, тобто безпосереднього виконавця і відстеження реалізації “проекту”* (АГ, 17. 12.03. с.4);

човник – Приватний торговець, який їздить за кордон і повертається назад, щоб продати товар, куплений по низькій ціні, за більш високу ціну [УЖ 2005: 365]: *На думку О.Ткаченка, народні депутати мають розробити заходи щодо пом’якшення податкового тиску на підприємців та так званих човників, серед яких мільйони громадян* (ВК, 1999, №4);

2) з тварини на особу: *бик* – крим. Фізично сильний чоловік; молод. зневажл. Хлопець із села [4, 54] : *У мене завжди було не менше двох “биків”, яким я непогано платив за кожен проведену операцію* (ПіК. 2001, №12);

тьолка – мол. Дівчина, молода жінка [4, 330]: *Водій “Деу” звернувся до убозівців: Пацани, тьолок не ви замовляли?* (АГ, 14.09.05. с. 4);

3) з птаха на особу: *грак* – жрм. Клієнт приватного таксиста [4, с. 110]: *“Грачі”, тобто “самопальні” таксисти, полюбляють відстоюватись в очікуванні клієнтів, блокуючи троллейбусні зупинки* (ВК, 16.05. 03);

4) з птаха на предмет: *гусак* – жрм. Трилітрова банка горілки [4, 114]: *Наші люди без “гусака” (для зігріву) рибалити взимку не їздять* (СМ, 26.01.2001);

коля – мол. Людина, яка вводить наркотики, пиячить [4, 181]: *І, звісно, їсти-пити донесхочу всю ніч аж до ранку, якщо стане сил втямити, що вже насправді ранок і “коля”, який дивиться на вас каламутними очима з дзеркала, – це ваше власне відображення* (ПіК, 2002, №47-48).

2. Функціональна специфіка жаргонної лексики виявляється в тому, що вона “виступає асоціативною основою для метафоричного й метонімічного перенесення, образно-символічного

узагальнення, буде семантичну структуру тропеїчних синтагм” [5, 265]. У тлумачному словнику жаргонної лексики часто зустрічається ремарка **Образно*, що свідчить про важливу роль естетично-чуттєвого компонента в освоєнні жаргонної лексики. Наприклад: перенесення з особи на тварину: **БОМЖ** – жрм. Людина без житла, волоцюга [4, 63]: **Чотириногі бомжі** (бездомні тварини) (УМ, 30.01.2001. с.5); з живого на неживе: *Зима-бомжиха вступила у свої права* (День, 26.02.1999).

Домінантна роль естетичного компонента в семантичному освоєнні української жаргонної лексики, можливо, пов’язана з емоційно-естетичною домінантою українського психотипу.

У структурі газетно-публіцистичного дискурсу виникають метафори, засновані на оказіональному вживанні вже сформованих у жаргонній субсистемі слів-метафор. Наприклад, омонімічний збіг слова **ПЛЮЩИТИ** з авторським новотвором “від І.Плющ – прізвище політика”; *Сьогодні в нашому політикумі хтось тягне “литвинку”, а когось “плющить”* (УМ. 09.11.07).

Метафору можна розглядати як найкоротший і нетривіальний шлях до істини, бо вона, вихоплюючи і синтезуючи за асоціаціями певні ознаки, переводить світ предметів з усталеної таксономії на вищий щабель пізнання – у світ образів. Це компресована і згорнена одиниця тексту, що кількісно і якісно інформативніша, ніж слово в прямому значенні. У процесі пошуку оновлених засобів виразності журналісти включають жаргонну лексику до образної структури на правах слова-метафори, семантична трансформація яких лежить в основі образності вислову. ЖЛ виступає не лише засобом образності, а й семантично збагачується, функціонує в ролі метафоризованого елемента образної структури. Наприклад: *“Підколов” Олійник і Буняка, зрікши з трибуни, “що намагалися бути просто господарем і уникати політики – це не тільки неправильно, а й небезпечно”* (АВ, 13.04.05); *Вперше Колесников є не гравцем, а пішаком у політичній грі влади і “донецьких”* (АВ, 13.04.05); *А свій економічний вплив, навіть на президента Ющенка, “футболісти”* (депутати партії СДП(о) - авт.) *зможуть зберегти й самі* (УМ.02.09.04. с.4).

Таким чином, жаргонізовані метафори є частиною тих живих процесів, які спостерігаються в мовленнєвій практиці сучасних мас-медіа. Вони, ґрунтуючись на основі подібності когось або чого-небудь з кимсь або з чимось іншим, порівнянні їх між собою, не тільки роз’яснюють основну думку автора, а й посилюють експресивність газетної мови. Жаргонна метафора – вагомий психоемоційний подразник, потужний експресивний засіб самовираження мовця в публічній комунікації. Тому в сучасних друкованих ЗМІ спостерігаємо досить об’ємний метамовний контекст, що поглиблює лінгвальні та екстралінгвальні уявлення про жаргонну лексику.

Список використаних джерел

1. Ермакова О. И. Семантические процессы в современном молодежном жаргоне // Поэтика. Стилистика. Язык и культура. Памяти Т.Г.Винокур, 1996. – М. – С. 190-199.
2. Семів А.Р. Структурні та семантико-стилістичні особливості лексики аргю у сучасній французькій мові (на матеріалі мови преси). – Автореф. дис. ... канд. філол. наук – К., 2001. – 19 с.
3. Солганик Г.Я. Лексика газеты (функциональный аспект). – М.: Высш. школа, 1981. – 112с.
4. Ставицька Л. Український жаргон. Словник. – К.: Критика, 2005. – 494с.
5. Ставицька Л.О. Аргю, жаргон, сленг: Соціальна диференціація української мови. – К.: Критика, 2005. – 462 с.
6. Тараненко О.О. Колоквіалізація, субстандартизація та вульгаризація як характерні явища стилістики сучасної української мови (з кінця 1980-х рр.) / О.О.Тараненко // Мовознавство – 2003 - №1 – С. 23-41.

Анотація. У статті з’ясовано роль жаргонної метафори як вагомого психоемоційного подразника, потужного експресивного засобу самовираження адресанта в контексті друкованих ЗМІ.

Ключові слова: газетний текст, жаргонізм, метафора, метафоричність, жаргонізована метафора, експресивний засіб, оцінний ефект.

Summary. It was shown the role of jargon metaphor as the main psycho-emotional irritant, powerful expressive device of self expressiveness of addressee in the context of printed mass media.

Key words: newspaper text, jargon’s, metaphor, metaphoresness, jargonised metaphor, expressive device, evaluating effect.